

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

15 października 2024 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Władysław Pawlak (przewodniczący)

SSN Roman Trzaskowski

SSN Karol Weitz (sprawozdawca)

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 15 października 2024 r. w Warszawie
skargi kasacyjnej M. O.

od wyroku Sądu Apelacyjnego w Katowicach I Wydział Cywilny

z 3 lutego 2021 r., I ACa 639/20,

w sprawie z powództwa E. I. i R. P.

przeciwko M. O.

o zobowiązanie do złożenia oświadczenia woli

1. oddala skargę kasacyjną;

**2. zasądza od pozwanego na rzecz powódki E. I. kwotę 5.400 zł
(pięć tysięcy czterysta złotych) z odsetkami w wysokości odsetek
ustawowych za opóźnienie w spełnieniu świadczenia pieniężnego
za czas po upływie tygodnia od dnia doręczenia pozwanemu
niniejszego orzeczenia do dnia zapłaty, tytułem kosztów
postępowania kasacyjnego.**

Roman Trzaskowski

Władysław Pawlak

Karol Weitz

UZASADNIENIE

Powodowie S. I. i J. I. pozwem z 30 sierpnia 2016 r. domagali się zobowiązania pozwanego M. O. do złożenia oświadczenia woli, mocą którego pozwany przeniósłby na rzecz powodów ½ udziału we współwłasności nieruchomości położonej w O., gminie M., powiat K., oznaczonej jako działki nr (... ..), (... ..), (... ..), dla której Sąd Rejonowy w Częstochowie, Wydział zamiejscowy w Kłobucku prowadzi księgę wieczystą KW nr (... ..). Wyrokiem z 26 lipca 2017 r. Sąd Okręgowy w Częstochowie uwzględnił powództwo.

Sąd ustalił, że, umową z 23 sierpnia 1993 r. zawartą w formie aktu notarialnego powodowie S. i J. I. darowali córce E. O. i jej mężowi M. O., pozostającym wówczas w związku małżeńskim, nieruchomość gruntową, składającą się z działek nr (... ..), (... ..) i (... ..), dla której Sąd Rejonowy w Częstochowie, Wydział zamiejscowy w Kłobucku prowadzi księgę wieczystą KW nr (... ..), ustanawiając przy tym na własną rzecz służebność osobistą dożywotniego, bezpłatnego mieszkania w całym domu mieszkalnym, a po wybudowaniu nowego budynku w dwóch izbach z prawem korzystania z wszelkich jego pomieszczeń i urządzeń służących do wspólnego korzystania mieszkańców domu. Przedmiot darowizny wszedł do majątku wspólnego E. i M. O. na zasadach wspólności majątkowej małżeńskiej. M. E. i M. O. zostało rozwiązane 4 sierpnia 2015 r. przez Sąd Okręgowy w Częstochowie. Na skutek przekształcenia się wspólności majątkowej w ustrój rozdzielności majątkowej pozwany stał się współwłaścicielem darowanej nieruchomości w ½ części.

Sąd Rejonowy w C. w sprawie o sygnaturze akt XI K [...] uznał, że w okresie od lipca 2012 r. do października 2015 r. pozwany, będąc pod wpływem alkoholu znęcał się psychicznie nad swoją żoną (a następnie była żoną, z którą zamieszkiwał) E. I. oraz dziećmi: A. I. i M. I. przez bezpodstawne wszczynanie awantur, w czasie których wyzywał była żonę i ubliżał jej, używając słów powszechnie uznawanych za obelżywe, zakłócał spoczynek nocny, groził pozbawieniem życia, a także znęcał się fizycznie w ten sposób, że szarpał, popychał, wykręcał ręce, dusił, E. I. oraz uderzył ręką w twarz syna A. I., czym wyczerpał znamiona przestępstwa określonego w art. 207 §1 k.k. Wyrokiem z 1 grudnia 2016 r. sygn. akt XI K [...] Sąd Rejonowy w C. za czyn ten wymierzył pozwanemu karę 10 miesięcy pozbawienia wolności z

warunkowym zawieszeniem jej wykonania na okres próby wynoszący 2 lata. Wyrokiem z 31 maja 2016 r. Sąd Okręgowy w C. zmienił powołany wyrok Sądu Rejonowego w ten sposób, że umorzył postępowanie w zakresie uderzenia ręką w twarz syna A. I., wyeliminował z opisu czynu przypisanego pozwanemu znęcanie się psychiczne nad dziećmi i przyjął czasokres czynu czas od stycznia 2013 r. do 20 września 2015 r. i zamienił orzeczoną karę pozbawienia wolności na karę 6 miesięcy ograniczenia wolności z obowiązkiem wykonywania nieodpłatnej kontrolowanej pracy na cele społeczne w wymiarze 20 godzin w stosunku miesięcznym. W pozostałej części zaskarżony wyrok został zasadniczo utrzymany w mocy.

Powodowie darowali córce oraz jej mężowi M. O. nieruchomości, w której zamieszkiwali nadal wraz z pozwanym. Pozwany znęcał się nad swoją żoną i dziećmi. W obecności teściów wielokrotnie ubliżał swoim dzieciom i wyganiał teściów z domu, zabierał od nich pieniądze. Nadużywał alkoholu i wielokrotnie wszczynał awantury trwające czasami całą noc i zakłócał tym samym ciszę nocną. Teściowie byli świadkami awantur między córką a jej mężem, panicznie bali się agresji ze strony pozwanego, który dopuszczał się również rękoczynów w stosunku do żony i syna A. I., 13 czerwca 2026 r. powodowie skierowali do pozwanego oświadczenie o odwołaniu darowizny z propozycją zawarcia ugody z powodu rażącej niewdzięczności wobec powodów i ich córki. Przyjmując, że okoliczność znęcania się pozwanego nad żoną i dziećmi potwierdzona została wyrokiem karnym z 1 grudnia 2016 r. Sąd Okręgowy na podstawie art. 11 k.p.c. przyjął swoje związanie jednostronnymi ustaleniami. Podkreślił, że umowa darowizny wytwarza stosunek etyczny między darczyńcą a obdarowanym i rodzi po stronie obdarowanego moralny obowiązek wdzięczności, którego pogwałcenie przez dopuszczenie się ciężkich uchybień, opatrzone jest przewidzianą w art. 898 § 1 k.c. sankcją prawną w postaci możliwości odwołania darowizny. Rażąca niewdzięczność odnosi się do takiego zachowania obdarowanego polegającego na działaniu lub zaniechaniu, skierowanym bezpośrednio lub nawet pośrednio przeciwko darczyńcy, nacechowanego złą wolą obdarowanego. Chodzi nie tylko o popełnienie przestępstwa przeciwko życiu, zdrowiu lub czci albo mieniu darczyńcy, ale także o naruszenie przez obdarowanego spoczywających na nim obowiązków, wynikających ze stosunków rodzinnych (osobistych), łączących go z darczyńcą. Darowizna może

zatem zostać odwołana na podstawie art. 898 § 1 k.c. także wtedy, gdy wysoce naganne zachowanie obdarowanego skierowane jest bezpośrednio przeciwko osobie bliskiej darczyńcy i dotyka jego odczuć w taki sposób, że usprawiedliwia ocenę postawy obdarowanego jako rażąco niewdzięcznej. Sąd ocenił, że pozwany dopuścił się wobec powodów jako darczyńców rażącej niewdzięczności, w szczególności przez brak jakiegokolwiek szacunku wobec nich, przez grożenie im i użycie oraz wyrzucanie z domu. Powodowie byli ponadto świadkami ciągłych awantur wszczynanych przez pozwanego, który znęcał się nad ich córką i wnukami. Wszelkie negatywne zachowania pozwanego niekorzystnie oddziaływały na powodów, którzy bali się agresji ze strony zięcia. Rażąca niewdzięczność przejawiała się w popełnianiu czynów godzących w dobra osobiste powodów takie jak cześć, godność osobista, wolność od lęku o własne bezpieczeństwo i bezpieczeństwo osób bliskich, prawo do spokojnego i niezakłóconego hałasami życia we własnym domu. W ocenie Sądu całokształt zebranego w sprawie materiału dowodowego uzasadniał przyjęcie wniosku, że odwołanie darowizny dokonane przez powodów było skuteczne, gdyż zachowania pozwanego wobec powodów i ich osób bliskich cechowały się znacznym nasileniem złej woli. Z tych względów Sąd uwzględnił powództwo. Apelację od wyroku z 26 lipca 2017 r. złożył pozwany. Wyrokiem z 3 lutego 2021 r. Sąd Apelacyjny w Katowicach oddalił apelację.

Sąd Apelacyjny uzupełnił postępowanie dowodowe i dodatkowo ustalił, że 16 sierpnia 2017 r. pozwany złożył do Prokuratury Rejonowej Częstochowa-Północ w Częstochowie zawiadomienie o możliwości popełnienia przestępstwa na jego szkodę w postępowaniu sądowym I C [...] w sprawie z powództwa J. I. i S. I. oraz przed wszczęciem tego postępowania przez użycie przez bliżej nieustalonego sprawcę w wykonaniu z góry powziętego zamiaru dokumentu pełnomocnictwa materialnego z 13 czerwca 2016 r. i pełnomocnictwa procesowego z 29 sierpnia 2016 r. wypełnionych niezgodnie z wolą mocodawców J. I. i S. I., ewentualnie z wykorzystaniem ich nieświadomości oraz wprowadzeniem ich w błąd co do rozeznania przez nich przedsiębranego działania lub też z podrobieniem podpisów wymienionych osób na przedmiotowych dokumentach w celu wyzbycia pozwanego z posiadanego majątku tj. ½ udziału we współwłasności nieruchomości położonej w O. KW nr (... ...). Sąd Apelacyjny na podstawie dowodu z opinii biegłej i opinii

zgromadzonych w postępowaniu karnym przyjął, że brak podstaw do stwierdzenia, że powodowie w dacie sporządzenia pełnomocnictwa procesowego, tj. 13 czerwca 2016 r. względnie pełnomocnictwa materialnego, tj. 29 sierpnia 2016 r. znajdowali się w stanie wyłączającym świadome albo swobodne powzięcie decyzji i wyrażenie woli. Tym samym Sąd Okręgowy nie znalazł podstaw, aby z tego powodu podważać skuteczność pełnomocnictw udzielonych przez powodów. Podzielając wniosek sądu pierwszej, że w okolicznościach sprawy istniały podstawy do tego, aby powodowie odwołali darowiznę z powodu rażącej niewdzięczności pozwanego Sąd Apelacyjny wywiódł, że wprawdzie wyrok karny stwierdzał popełnienie przestępstwa przez pozwanego jedynie w stosunku do córki powodów, ale dało to podstawę do uznania, że w sprawie spełnione zostały przesłanki odwołania darowizny dokonanej przez powodów, choć Sąd Apelacyjny nie podzielił oceny sądu pierwszej instancji, że zachowanie pozwanego względem powodów było na tyle drastyczne, że w relacji do nich samych spełniało warunek rażącej niewdzięczności. Sąd przyjął jednocześnie, że darczyńcy nie przebaczyli pozwanemu i złożyli oświadczenie o odwołaniu darowizny z dochowaniem terminu, o którym mowa w art. 899 § 3 k.c., jeżeli zważy się, że wyrok karny dotyczył znęcania się przez pozwanego nad bliskimi powodów w okresie od stycznia 2013 r. do 20 września 2015 r., a oświadczenie o odwołaniu darowizny złożone zostało 13 czerwca 2016 r. Reasumując Sąd Apelacyjny oddalił apelację, gdyż wprawdzie uznał, że część zachowań przypisanych pozwanemu przez Sąd pierwszej instancji nie mogła wprawdzie być zakwalifikowana jako rażąca niewdzięczność, ale te które uznano za udowodnione (względem osób bliskich powodów (ich córki i wnuków) były wystarczające do tego, aby oświadczenie darczyńców z 13 czerwca 2016 r. o odwołaniu darowizny uznać za uzasadnione i skuteczne i tym samym oddalić apelację pozwanego jako bezzasadną.

Skargę kasacyjną od wyroku z 3 lutego 2021 r. złożył pozwany. Zarzucił naruszenie art. 133 §1 w związku z art. 11 i z art. 391 § 1 k.p.c., art. 233 §1 w związku z art. 385 i z art. 391 §1 k.p.c., art. 233 §1, art. 227 w związku z art. 286 i z art. 290 oraz z art. 391 § 1 k.p.c. i art. 387 §2¹ pkt 1) k.p.c., art. 6 k.c. w związku z art. 232 k.p.c., art. 227 k.p.c. orz art. 310 k.p.c. w związku z art. 391 §1 k.p.c. i art. 387 § 2¹ k.p.c., a także art. 898 §1 k.c. i art. 82 k.c., art. 5 k.c. Na tych

podstawach wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu w Katowicach do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zarzucając naruszenie art. 233 § 1 w związku z art. 11 i z art. 391 § 1 k.p.c. skarżący wskazał, że sąd drugiej instancji miał dowolnie przyjąć na podstawie prawomocnego wyroku skazującego zapadłego przeciwko skarżącemu, że można z tego wyroku wywieść wniosek, o rażącej niewdzięczności skarżącego wobec powodów, chociaż w wyroku tym uznano go za winnego jedynie tego, że dopuścił się znęcania wyłącznie wobec E. I., tj. córki powodów, a sąd miał nie wyjaśnić w jaki sposób przełożyło się to na rażącą niewdzięczność wobec darczyńców. Zarzut ten jest oczywiście bezzasadny, albowiem z uzasadnienia wyroku sądu Apelacyjnego wynika wprost, że uznał on znęcanie się przez pozwanego nad córką i wnukami powodów tj. wobec osób im najbliższych za wyraz jego rażącej niewdzięczności wobec powodów, przyjmując przy tym, że chodzi w tym wypadku o zachowanie pozwanego uderzające wprost w ich więź w stosunku do córki i wnuków.

Naruszenie art. 233 § 1 i art. 227 k.p.c. w związku z art. 286 i art. 290 k.p.c. zdaniem skarżącego miało z kolei polegać na tym, że sąd drugiej instancji miał dokonać dowolnej i wybiórczej a nie swobodnej oceny całokształtu materiału dowodowego w zakresie stanu psychicznego powodów w chwili składania przez nich oświadczeń o odwołaniu darowizny. Ten z kolei zarzut nie może odnieść skutku, gdyż w postępowaniu kasacyjnym wykluczone są wszelkie zarzuty dotyczące oceny dowodów (art. 398³ § 3 k.p.c.)

Według skarżącego naruszenie art. 6 k.c. w związku z art. 232 i z art. 387 § 2¹ pkt 1) k.p.c. miało natomiast polegać na obciążeniu pozwanego niekorzystnymi skutkami procesowymi wynikającymi z upływu czasu i związanymi z tym trudnościami dowodowymi co do ustalenia stanu psychicznego powodów w chwili składania przez nich oświadczeń o odwołaniu darowizny. O bezzasadności tego zarzutu przesądza z kolei fakt, że zmierza on pośrednio do podważenia ustaleń faktycznych poczynionych przez sądy pierwszej i drugiej instancji w świetle których brak podstaw do stwierdzenia, że powodowie składając oświadczenia woli

o odwołaniu darowizny działali w stanie wyłączającym świadome powzięcie decyzji i swobodne wyrażenie woli. Tymczasem w postępowaniu kasacyjnym takie podważanie ustaleń faktycznych jest również wykluczone (art. 398¹³ § 2 i art. 398³ § 3 k.p.c.). Z tych samych powodów nie mógł odnieść skutku zarzut naruszenia art. 82 k.c., które miało polegać na jego niezastosowaniu, gdyż w ocenie pozwanego darczyńcy mieli jednak znajdować się w chwili składania oświadczeń woli o odwołaniu darowizny w stanie wyłączającym świadome powzięcie decyzji i swobodne wyrażenie woli, gdyż jest on oparty na stanie faktycznym projektowanym przez pozwanego jako alternatywnym w stosunku do stanu ustalonego w sprawie. W kolejnym zarzucie skarżący dopatrywał się naruszenia art. 898 § 1 k.c. twierdząc, że Sąd Apelacyjny przyjął błędny pogląd, że wystarczające dla stwierdzenia rażącej niewdzięczności obdarowanego względem darczyńców jest ustalenie, że obdarowany znęcał się nad osobą najbliższą dla powodów, tj. ich córką. W judykaturze Sądu Najwyższego reprezentowane jest stanowisko, że okolicznością świadczącą o rażącej niewdzięczności obdarowanego względem darczyńcy może być także krzywda darczyńcy wynikająca z jego cierpień związanych z sytuacją, w której – na skutek nagannych działań obdarowanego – znalazły się osoby najbliższe darczyńcy (por. wyroki SN z 27 czerwca 2014 r., I CSK 493/13, i z 6 sierpnia 2014 r. I CSK 592/13) Sąd Najwyższy w niniejszym składzie podziela to stanowisko i dodatkowo wskazuje że w okolicznościach sprawy rażąca niewdzięczność pozwanego względem powodów należy rozpatrywać nie tylko przez pryzmat przestępstwa popełnionego przez niego względem córki powodów, lecz również tego, że pozostawali oni wprost narażeni na skutki jego nagannych działań w związku z faktem wspólnego zamieszkiwania pozwanego z byłą żoną w mieszkaniu, co do którego mieli oni zastrzeżoną w umowie darowizny możliwość przebywania dla celów zaspokajania swoich potrzeb mieszkaniowych. Zwrócić ponadto należy uwagę na to, że naganne zachowanie pozwanego względem córek powodów było dla nich tym bardziej dotkliwe, że stanowiło ono rażące naruszenie przysługującego im dobra osobistego w postaci więzi rodzinnej z córką.

Pozwany zarzucił ponadto naruszenie art. 5 k.c. przez jego niezastosowanie, gdyż w jego ocenie odwołanie darowizny przez powodów, gdyby przyjął, że rzeczywiście zostało dokonane miało być sprzeczne z zasadami współżycia

społecznego. Zarzut ten nie może odnieść skutku, gdyż w okolicznościach sprawy sprzeczne z powołanymi zasadami było zachowanie pozwanego w stosunku do byłej żony, a nie motywowane względem na to zachowanie pozwanego odwołanie darowizny przez powodów.

Wobec bezzasadności wszystkich zarzutów kasacyjnych należało oddalić skargę kasacyjną pozwanego.

Z tych względów, na podstawie art. 398¹⁴ oraz art. 98 § 1 i § 1¹ w związku z art. 108 § 1 orz z art. 391 §1 i z art. 398²¹ k.p.c., Sąd Najwyższy orzekł, jak w sentencji.

[a!]